

Ֆելդշերներ՝ դեղօրայքով:

Գ. Պէտք է փութացնել սնունդի գործը, ամբարելու համար ժամանակին հաց և ալիւն, ինչպէս նաև դուրսէն բերել տալ թէյ, շաքար և ալիւն:

Դ. Անհրաժեշտ է փութացնել երկրագործական գործիքներու առաքումը առ առաւելն մինչև յունիսի կէսը—հնձող մեքենայ, գերանդի, կալսող և քամող մեքենաներ և ալիւն:

Ե. Գործի կազմակերպութիւնը ուժեղացնելու համար հայ ինտելլիգենտ ուժերու ներկայութեան հրամայական պահանջը:

Ձեր ուշադրութեան ներկայացնելով այս բոլորը, կը խնդրեմ դիմել բոլոր միջոցներուն, կոչ ընել ամենքին, որ իրենց զոհողութիւնները, որքան կարելի է շուտ և առատ, ժամանակին տեղ հասցնեն, որպէսզի դեռ ձմեռը չեկած՝ կարող ըլլանք գործերը հիմնականապէս կազմակերպել:

Վանի նահանգապետ:

Վանի նշխանային վարչութիւն

ԿՈՏՈՐԱԾՆԵՐԻ ԶԱՅՆԸ.

Ազգիս Վեհափառ Կաթուղիկոսը յունիսի 14-ին ստացել է Մանազկերտից՝ (Բերդ) տեղական առաջնորդական փոխանորդ Յովհաննէս քահանայ Տ. Աւետիսեանից 1915 թ. 1-ն յունիսի թուակիր գրութիւնը, որով նկարագրում է Մանազկերտի ու շրջակայքի դժբախտ հայերի տանջալից գրութիւնը ու կոտորածը: Ահա այդ փաստալից գրութիւնը, որ բերում ենք այստեղ, մեզնից անկախ պատճառով որոշ կրճատումներ անելով:

Վեհափառ Տէր,

Նախորդ ամսոյ 28 թուակիր գրութիւնո, որ պ. Ստեփանի միջոցաւ դրկած էի, կը յուսամ թէ հիմա ստացած ու հասու եղած կ'ըլլաք Հայաստանի մէջ տեղի ունեցած արիւնոտ դէպքերուն ու արիւնոտ շտանգներու վրայ: Գրիչս դարձեալ հայի արիւնի մէջ թաթխելով է, որ կը գրեմ, զուլում ու արիւն կը շարունակուի, ֆանատիկ իսլամութիւն զլուխը վեր վերուցեր է, պաշտօնական

Թուրքիան կրթնած իր զինակից Գերմանիոյ վրայ, գուցէ թելադրուած ալ՝ կրակ, հրդեհ ձգեր են ու կայրեն հայ ազգի պատուական վաթանն ու հայրենիքը, չթողուցին ոչ մարդ, ոչ անասուն և ոչ շինութիւն, անապատ դարձուցին: Խնուսի Գորալան գիւղէն վերջերս փախչող երկու հայերը կըսէին թէ, առանց կարեկցելու ոչ կին կը թողուն, որ ազատի և ոչ երեսայ, բոլորն ալ կը գնդակահարեն, քանի՜ քանի՜ կիները տեսեր են, որ իրենց հոգւոյ հատորիկները շալկած կամ գրկած կը փախչեն եղեր, զարկեր ու գետին գլորեր են. մի քանի պառաւները, որ սպաններ են, 80 տարեկանէն աւելի են եղեր են: Դարձեալ Խնուս զրկուած մէկ ուրիշ քիւրդ սուրհանդակ մը, որ մինչև Խնուսի կեդրոն՝ բիրդաքաղաք գացեր ու վերադարձեր էր, կըսէր թէ «մինչև Խնուսայ բերդ գացի, մի առ մի պտտեցայ հայ գիւղերը, բայց բնաւ մարդ չտեսայ, ոչ կինարմատ, ոչ երեսայ և ոչ էրիկմարդ տեսայ, բացի դիակները, միայն բերդի մէջ կային խումբ մ' քիւրդերը, հարցուցի անոնցմէ թէ, հոս հայ չկայ, ինչպէս եղաւ Խնուսի հայութիւնը, ըսին թէ սուրէ անցուցեր են և ով որ ալ մնաց, հաւաքեցին զրկեցին Կարին», ասոր ըսածին նայելու ըլլանք՝ Կարին ալ պարպեր են, թող մարդկութեան թշնամի Գերմանիան հանգիստ ըլլայ այլ ևս. իր նպատակին հասած ու իր ծրագիրը լիովին գործադրուած է, իբրև թէ ի հեճուկս թշնամի բանակին կընեն եղեր այս բոլոր վայրագութիւններն ու զազանութիւնները, հիմա հայութեան սիրտն ու հոգին ելող բազմահայ Տարօնն ու Բաղշու քաղաքն անմլտա մնացեր են Մշոյ Սուլթանն ս. Կարապետի պահապան աջ ու խաչի շնորհիւ, բայց ինձ կը թուի, որ ան ալ ժամանակաւոր է, ջարդուած ու ջախջախուած Օսմանեան բանակի բեկորներն ու կտորները Մշոյ գոտները հասնելու պէս, անոր գործն ալ կը լրացնեն, հիմա հաշիւ ունեն, որ չեն դաշեր, Պուլա-նըզի պաշարի փոխադրութեան ու ծառայութեան մէջ կը գործածեն:

Խլաթի փախստական քոչերն ալ գլուխ գլխի դրած, սկսած են շարան շարան այս կողմերը քաշուիլ ու պատմել իրենց զլխու վրայ եկած պատուհասներն ու ալոց-գալոցները, կը դողայ մարդերը դասոնք զրուցել կուտայ, կըսեն ու կը հառաչեն, թէ «կոտորած դեռ կը շարունակեն, քիւրդերն ու թուրքերը, վայրագ դազաններու պէս, շինկեր են լեռներ ու ձորեր, կը պրպտեն ու կը փնտռեն և ուր որ հայ մը գտան՝ ոչխարի պէս կը մորթեն, ուխտեր են, որ հայ բնաւ չձգեն Տաճկաստանի մէջ»: Տիարպէքերէն, Խարրերդէն ու Սերաստիայի կողմերէն թէև մինչև հիմա տեղեկութիւն մը չկըցի ստանալ, բայց այն տեղերն ալ վտանգ անխուսափելի է, և սպասե՛հ առիթի կըսպասուի: Կը ներփակեմ առ-

ժամեալ քարտուղարիս կողմանէ դասաւորուած ու հաստատուած Խնուսի ջուխտակ գիւղերու զոհերու ու այդ դաւառի ամբողջ հայ ընտանիքներու ցանկը, եթէ բաղդատութեան դրուի հայկական պատմական դիպուածներու հետ, պիտի տեսնուի, որ այս անգամուայ Հայաստանցի հայու աղէտը շատ մեծ է, վստահ թող ըլլայ Ձերդ Վեհափառութիւն, որ նկարագրութիւններս գէպքերու և եղածներու կէսն ալ չեն. գրիչ ու միտք պէտք է պատկերացնելու համար հայու ցաւն ու տառապանքը: Ազնիւ պ. Մուշեղ Թումայեան անձամբ ականատես եղած է, թող ինք պատմէ: Հայու համար առ այժմ ազդու ու անմիջական դարմանը չէզոք պետութիւններուն դիմելն է. կը խնդրէի եթէ, կարելի է, Ամերիկական կառավարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրէիք Տաճկահայաստանի մէջ գործուած բարբարոս եղեռնագործութիւններու վրայ, որպէսզի Պօլսոյ իր դեսպանի միջոցաւ ազդարարութիւն մ'ըլլուի թուրք կառավարութեան, քիչմ իր բարկութեան սանձ դնէ. եթէ միջնորդութիւն մ'չըլլայ, հաւատացէք, Վեհ. Տէր, հաշտութենէն յետոյ, այլ ևս Հայաստանի մէջ հայ չէք գտնիր, ան ատեն հայ ազգին եղած բարիքը լաւ է, որ բնաւ չըլլար և որի համար պիտի ըլլայ միւս կողմանէ ալ, կը խնդրէի Վեհ. Չարին դիմում ընէիք, որ պէսզի արտօնութիւն տար իր քաջադի բանակին Մուշ իջնելու և ջնջելու Օսմանեան բանակի խառնիճադանձ մնացորդները, գէթ չփախչելու երթալու աւելի խորեր պատիժ ու պատուհաս դառնալու համար մեր թշուառ ազգակիցներու գլխին:

Գաղթականներու թիւը հեազհետէ կսկսի աւելանալ, ինչպէս նախորդ գրութեամբս ալ յայտնած էի. Փրիսուսէն բաւական ընտանիքներ ու երեխաները սկսեր են այս կողմ անցնել, բայց ամենքն ալ մերկ ու բոքիկ. նուազ չեն նաև հիւանդներն ու վիրաւորները, տուն չի կայ, որ 4—5 անձ հիւանդ չըլլայ, թիֆօն՝ Արարացի զինուորներու բերած ցաւը՝ ամեն տունէն ներս թափանցեր է և օրական թէ գիւղերու և թէ կեդրոնիս մէջ 10 աւելի մահու գէպք կը պատահի. պ. պ. Թումանեան ու բժիշկը եղած պէտքերու ու կարիքներու առջև անբաւական նկատուելով, կը խնդրէի քանի մը օգնական ալ ղրկէիք անոնց համար:

Համբուրելով Ձեր Վեհափառութեան ս. աջը
մնամ խոնարհ ծառադ Առաջն.
փոխանորդ Մանազկերտի
Յովհաննէս ԲՆՆ. Տ. Աւետիսեան

1915 յունիս 4

Մանազկերտի-բերդ

ԽՆՈՒՍԻ ԿԱՅԱՐՔՆԱԿ ԳԻՒԴԵՐՈՒ ՏՈՆԵՐՈՒ ԳԱՆԿՐ.

Գիւղերու անուանք	տոներու թիւը	ազատուածները
1. Գոսպալան	136	48
2. Կովանտուկ	158	18
3. Գարաշոպան	400	50
4. Գըրըմխայեա	52	10
5. Սալորիկ	30	ազատուող չկայ
6. Պուրնաղ	60	» »
7. Խըրթ	45	» »
8. Խոզլու	230	» »
9. Թարաքէօփրու	200	» »
10. Հարամիկ	200	» »
11. Տիւման	30	» »
12. Մարուֆ	30	» »
13. Շապաղին	60	» »
14. Չաուրմայ	250	» »
15. Էլփիս	45	» »
16. Խալչայուշ	200	» »
17. Ախճամէլիք	30	» »
18. Քաղքիկ	150	» »
19. Արօս	140	» »
20. Խնուսայ բերդ	300	» »
21. Եէնի քէօյ	40	» »
22. Գարապուտաղ	30	» »
23. Հէլէլի Գասպարի գեղ	30	» »
24. Եահեայ	40	» »
25. Եէքմալ	6	» »
26. Խարակուիթ	8	» »
27. Մժնկերտ	15	» »
	2915	

Վասն ճշտութեան կը հաստատեմ

առ. ժամեայ քարտուղար

Նազարէք պ. Մեղէյեան

1913 յունիս 4

Մանազկերտի-բերդ

